

УДК 025.5:0.27:61:004.451.53MEDLINE

УЛОГА БИБЛИОТЕКАРА У ЕДУКАЦИЈИ КОРИСНИКА О КОРИШЋЕЊУ БАЗЕ ПОДАТАКА МЕДЛАЈН¹

Биљана Живковић (E-mail: biljanaz@uns.ns.ac.yu),
Силвија Бркић, Марија Вученовић, Зорица Ђокић, Радмила Матић
Медицински факултет, Библиотека, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад

Сажетак

МЕДЛАЈН – библиографска база података са апстрактима, коју креира Национална библиотека за медицину (National Library of Medicine - NLM) у Америци, представља један од најзначајнијих извора биомедицинских научних информација. Од 1991. године, у Библиотеци Медицинског факултета у Новом Саду, ова база се за потребе корисника свакодневно претражује. «Експлозија» биомедицинских информација и све веће потребе здравственог, научног и образовног кадра за најсавременијим информацијама и литературом из биомедицине условили су да се и сами корисници активно укључују у процес проналажења одређених информација. У раду је приказана улога библиотекара у том процесу, која обухвата едукацију корисника о МЕДЛАЈН бази и њеном значају, подучавање стратегијама њеног претраживања као и давање препорука за даље активности на проналажењу радова у целини, са циљем да се за што краће време пронађу прецизне и актуелне информације из области биомедицине.

Кључне речи: МЕДЛАЈН, образовање корисника, медицинске библиотеке

UDC 025.5:0.27:61:004.451.53MEDLINE

LIBRARIAN'S ROLE IN THE USER EDUCATION FOR USE OF MEDLINE DATABASE²

Biljana Živković (E-mail: biljanaz@uns.ns.ac.yu),
Silvija Brkić, Marija Vučenović, Zorica Đokić, Radmila Matić
Faculty of Medicine, Library, University of Novi Sad, Novi Sad

Abstract

MEDLINE is a bibliographic-abstract database produced by the US National Library of Medicine (NLM) and represents one of the most comprehensive sources of biomedical bibliographic information. Since 1991, the database is being searched for library users on daily basis in the Library of the Faculty of Medicine in Novi Sad. The explosion of biomedical information and growing needs of the healthcare, scientific and teaching staff for contemporary information and biomedical literature, oriented our users to take part in the process of gaining certain information. Having in mind the importance of MEDLINE base, this study deals with the role of the librarian in education of users, in instructing them for research strategies and suggesting further activities in gaining access to full-text journals, aiming at getting precise and current information in the field of biomedicine as fast as possible.

Key words: MEDLINE, user education, medical libraries

УВОД

Брзи развој медицинског знања и вештина намеће потребу за праћењем научних информација као услов стручног, образовног и научног усавршавања у области биомедицине. Библиотека Медицинског факултета у Новом Саду у својим настојањима да постане савремени библиотечко-информациони центар тежи да у потрази за научним информацијама примењује нове технологије, поготово информатичке (1). Коришћење базе МЕДЛАЈН, као библиографске базе података са апстрактима из подручја медицине, популационе и репродуктивне биологије и других подручја везаних за медицину и бригу о здрављу, заузима значајно место у тим настојањима (5). Базу МЕДЛАЈН креира Национална библиотека за медицину

¹Рад је саопштен на Стручном скупу "Образовање кадрова и корисника у библиотечко-информационој делатности" у оквиру 10. скупштине Заједнице библиотека универзитета у Србији, који су одржани 25. октобра 2004. г. у Народној библиотеци Србије, Београд.

² Paper presented on the Professional Meeting "Education of library and information professionals and users" organized by the Serbian Academic Library Association and held 25th October 2004 in the National Library of Serbia, Belgrade.

у Америци (National Library of Medicine), а у Библиотеци Медицинског факултета у Новом Саду се претражује на захтев корисника од 1991. године. МЕДЛАЈН обухвата информације из Index Medicus-a, Index to Dental Literature и International Nursing. База обухвата индексиране чланке од 1966. године из око 4.000 биомедицинских часописа из целог света, а око 70% докумената садржи и сажетак рада.

ЦИЉ

С обзиром да учење током целог професионалног живота представља императив у области биомедицине, потреба медикара за тражењем нових и валидних информација постаје реалан захтев (4).

У Библиотеци Медицинског факултета у Новом Саду постоји Интернет читаоница намењена корисницима који желе сами да учествују у проналажењу научних и стручних информација. Наравно, још увек је велики број оних који искључиво користе услуге библиотекара за проналажење информација о литератури и набављање целих радова (full text version). У августу месецу 2004. године је на основу поднетих захтева за претраживање литературе урађено 74 претраживања базе МЕДЛАЈН, а као резултат број датих референци корисницима износио је 6498 референци. Количина и врста информација за којима се трага зависе од структуре корисника. Корисници библиотеке су научни радници, образовни радници, здравствени радници, магистранти, докторанти, специјализанти, студенти, средњошколци, али и сви остали заинтересовани грађани. Научним и образовним радницима потребне су савремене и прецизне информације што захтева софистицираније методе претраживања којима се искључују чланци тек делимично повезани са одређеном темом и на тај начин скраћује време потребно за добијање оних чланака где је та тема у средишту пажње. Студентска популација обично трага за уопштенијим информацијама јер им предзнање не омогућава разумевање високо стручних чланака.

Циљ овог рада је да прикаже све оно чему библиотекар може да обучи корисника, а тиме и да прикаже његову улогу у едукацији о коришћењу базе МЕДЛАЈН као једном од извора биомедицинских информација. Обука обухвата најпре едукацију корисника о самој бази, а затим и о стратегијама њеног претраживања. Стратегија претраживања подразумева израду плана претраживања који треба да дефинише:

1. Теме за којима се трага,
2. Количину информација потребних кориснику;
3. Временски период обухваћен претраживањем;
4. Ниво предзнања о датом проблему;
5. Врсте радова који се траже (ревијални, прегледни, оригинални научни радови, прикази случајева итд.);
6. Сврху самог претраживања (тј. да ли је у питању сакупљање литературе као основе за писање семинарског рада, студентског рада, магистарске тезе, докторске дисертације, научно-истраживачког рада, припреме предавања, научне монографије итд).

КОРИШЋЕЊЕ БАЗЕ ПОДАТАКА МЕДЛАЈН

База података МЕДЛАЈН постоји као:

1. Штампана (звана Index Medicus) форма
2. On-line доступна форма
3. CD-ROM

Приступање бази података МЕДЛАЈН на WWW-у је најчешће преко сервиса PubMed, који је сервис Националне библиотеке за медицину (National Library of Medicine – NLM), или у оквиру других база као што је Ebsco или HighWire Press (2). Већ је раније поменуто да су за претраживање специјализованих тема потребна софистициранија стратегија претраживања, као и алати за претраживање, које не поседују сви сервиси преко којих се приступа бази МЕДЛАЈН. Ипак, већина ових сервиса поседује оне функције којима се могу, у што краћем времену, пронаћи референце блиско повезане са жељеном темом.

Корисници се опредељују за одређену форму МЕДЛАЈН-а која им највише одговара у зависности од потреба, расположиве техничке подршке и нивоа информатичког знања. Пракса је показала да је претраживање бази МЕДЛАЈН на CD-ROM-у комфорније, не изискује трошење времена на Интернету што је везано за материјалне трошкове и омогућава креирање разних комбинација до којих се долази у току самог претраживања, док онлајн приступ омогућава преглед најновијих информација (3).

Информације о чланцима могу се пронаћи претраживањем базе МЕДЈАЈН на неколико начина:

1. помоћу тезауруса кључних речи, познатог као Medical Subject Heading (MeSH), који креира Национална библиотека за медицину (NLM) у Америци,
2. на основу било које речи у унетим подацима,
3. комбиновањем речи тј. појмова коришћењем логичких оператора и/или (and/or), а за елиминацију непотребних референци коришћењем оператора не (not),
4. тражењем задате фразе (стављањем исте под знаке навода),
5. укључивањем синонима (нарочито значајно у случајевима када се претраживањем по једном појму добије мали број погодака),
6. скраћивањем до корена речи додавањем звезде (*) која замењује све оне наставке који постоје уз такав почетни део речи (нпр. када у поље за претраживање укуцамо *transplant** биће пронађени *transplant, transplants, transplantation, transplantations*, итд.),
7. претраживањем специфичног поља у библиографском запису.

Тематска претраживања је најбоље вршити коришћењем нормираних кључних речи из тезауруса Medical Subject Headings (MeSH) што се сугерише и корисницима библиотеке. Уопштено говорећи, кључне речи представљају део речи, реч или фразе по којима се врши претраживање. Међутим, нормиране кључне речи из тезауруса MeSH омогућавају да се претраживањем добију само они чланци који се односе на задату тему и на тај начин избегну лутања која значајно продужавају време претраживања. Кључне речи овог тезауруса су дескриптори, којима су тачно прецизирани биомедицински појмови. Поред овако додељених «предметних одредница» које најбоље описују тему неког чланка постоје и пододреднице (квалификатори) који дату тему ближе одређују тј. сужавају на још мањи број референци, чиме се постиже већа прецизност (нпр. *Psoriasis/ diagnosis*).

Осим тога, MeSH даје дефиниције појмова који постоје у овом тезаурусу (што олакшава увид у то да ли је одређени појам баш онај који се тражи) и приказује хијерархијску структуру одређеног ентитета.

Пример 1

TREE 1 of 1: Skin and Connective Tissue Diseases
Skin Diseases, Papulosquamous
Psoriasis
Arthritis, Psoriatica

Уколико одређени појам не постоји у MeSH-у као кључна реч, бирамо његову алтернативу у самом тезаурусу или га тражимо било где у тексту. При томе је важно нагласити да у медицини постоје многи ентитети познати по својим вишеструким варијантама нпр. језичким. Због тога, уколико неки појам тражимо у тексту записа потребно га је навести у што већем броју познатих облика (нпр. многи ентитети су познати по свом латинском и енглеском називу, о чему треба водити рачуна).

МЕДЈАЈН поседује неке алате који нам олакшавају претраживање. Међу њима веома значајни су тзв. **лимитатори** (eng. limits) који омогућавају лакше добијање циљаних резултата. Тако се помоћу њих може претраживати:

- одређено поље у запису (наслов, апстракт, аутор...)
- одређена врста рада (Publication Types – прегледни радови, мета анализе и сл.)
- језик на којем је написан чланак
- узраст, пол, група која се испитује
- година објављивања (што је веома значајно с једне стране, што се велики број корисника биомедицинских информација интересује за оне најсвежије информације, док се с друге стране јављају и потребе за проналажењем одређених чланака из ранијих година, нарочито када су корисници заинтересовани за историјат о некој теми)
- тематски подскупови, итд.

Избором опције «**History**» међу помоћним алатима отвара се могућност да аутоматски похрањена стратегија и резултати претраживања буду искоришћени у комбинацији са новом стратегијом односно новим резултатима и то у неком од следећих претраживања.

Пример 2

#1	Carcinoma Basal Cell	3233
#2	Ultraviolet Rays	14480
#3	#1 and #2	150

Након завршеног претраживања резултати претраживања могу се штампати, снимити на дискету, снимити на рачунар, нарезати на CD, послати на E-mail адресу, зависно од техничких могућности корисника. Говорити о начину похрањивања података корисницима који располажу довољним нивоом информатичког знања је сувишно, међутим још увек постоје корисници чији је ниво информатичког знања скроман, па су библиотекари тада упућени да овакве кориснике и у том смислу образују.

Испис добијених референци може бити различит тј. може се модификовати. Док претраживање базе МЕДЛАЈН у оквиру PubMed-а нуди «прозор» са различитим могућностима приказа (нпр. Summary или скраћени формат који садржи податке о аутору, наслову рада и часопису где је рад објављен), у верзији МЕДЛАЈН-а на CD-ROM-у можемо сами одредити шта све треба испис да садржи. Наша сугестија је да у испису обавезно буду приказана следећа поља:

- наслов рада (TI)
- аутор (AU)
- адреса аутора (AD)
- подаци о часопису: скраћени назив часописа, година објављивања, волумен, број, почетна и завршна страна чланка (SO)
- језик на којем је рад написан (LA)
- сажетак (AB)

Информације о радовима и апстракти добијени претраживањем базе МЕДЛАЈН представљају само информације на основу којих ће се корисници одредити (или не) за читање радова у целини. Зато се у следећем кораку прелази на циљано проналажење целих радова (најчешће у базама пуног текста на Интернету), а према подацима добијеним претраживањем МЕДЛАЈН-а.

ЗАКЉУЧАК

Овладавање техником претраживања базе података МЕДЛАЈН омогућава корисницима Библиотеке Медицинског факултета у Новом Саду да са једноставнијих претраживања прелазе на сложенија. Временом корисници постају веома задовољни свим могућностима и комбинацијама, као и количином и квалитетом научних и стручних информација до којих долазе сами у току претраживања, а у кратком временском периоду. После едукације корисници могу обављати претраживања са истим успехом на свом кућном рачунару или рачунару на радном месту, невезано за време. Из свега наведеног, може се закључити да библиотекар има важну улогу у едукацији корисника о коришћењу МЕДЛАЈН базе, као значајног извора биомедицинских информација.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бркић С., Пејић М., Нинковић С. Медлајн на компакт диску као извор информација у Библиотеци Медицинског факултета у Новом Саду. Мед. Прегл. 1996; 3-4: 125-8.
2. Љубић Б. Интернет за медицинаре. Београд: ЦИБИФ Медицинског факултета; 2000.
3. Поповић А. Специјализоване базе података и Интернет као извори информација за природне и биомедицинске науке. Инфотека 2003; 4 (2): 139-44.
4. Знанствени последиједиломски студиј: Докторски студиј БИОМЕДИЦИНА И ЗДРАВСТВО [homepage on the Internet]. Загреб: Медицински факултет; [cited 2004 Jun 21]. Петрак Ј. Особитости формалног приопћајног сустава на подручју медицине; [about 11 screens]. Available from: <http://bio.mef.hr/prva/mat-o1-10.html>
5. Институт Руђер Бошковић: Књижница [homepage on the Internet]. Загреб: Институт Руђер Бошковић; [cited 2004 Jun 28]. Medline; [about 1 screen]. Available from: <http://nippur.irb.hr/ovid/baze/medline.html>